

А.М.Клочко, канд. юрид. наук, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються злочини, які є найбільш поширеними у банківській сфері. Наводиться класифікація таких посягань з урахуванням суб'єктів їх вчинення. Розглядаються деякі способи, які практикуються злочинцями при викраденні грошових коштів із пластикових карток громадян. Наводяться пропозиції щодо запобігання таким злочинам.

Ключові слова: банківська діяльність, злочини, загрози, запобігання.

Постановка проблеми. Особливе місце в економіці України відведене банківській системі, що функціонує з метою забезпечення стабільності цінової політики, підтримки національної валюти, організації та функціонування платіжної системи. Одним із важливих завдань для організації ефективної роботи кредитних установ і банків є необхідність їх убезпечення від протиправних посягань. Число таких посягань на даний період залишається досить високим і має тенденцію до зростання. Злочини, які вчиняються в банківській сфері, відрізняються значною суспільною небезпечністю, що викликає особливе занепокоєння з боку правоохоронних органів. Безпека банківської сфери є обов'язковою умовою нормального функціонування економіки країни, важливим напрямком гарантування економічної стабільності, тому відноситься до важливих функцій держави. Виявлення та нейтралізація протиправних посягань, що вчиняються у сфері банківської діяльності, вимагають комплексного підходу та є першо-черговим напрямком діяльності як державних правоохоронних органів так і самих банківських структур.

Аналіз останніх досліджень: Дослідженнями способів вчинення злочинів, що посягають на банківську систему займалися такі науковці як Г. Матусовський, О. Бушан, які в спільній публікації вперше дали обґрунтований прогноз раніше невідомих способів зловживань, властивих

корисливим порушенням правил банківських розрахунків та кредитування [1]. В.М. Попович за ознакою способу спробував розподілити злочини у банківській сфері на розкрадання, хабарі та інші суспільно-небезпечні корисливі посягання [2]. Особливості вчинення злочинів у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності вивчали Джужа О., Голосніченко Д., Чернявський С. Прояви економічної злочинності у фінансово-кредитній системі на теренах Російської Федерації також досліджували Сатуєв Р. С., Шраєр Д. А., Яськова Н. Ю. Ларичев В. Д. та інші науковці.

Виклад основного матеріалу. Злочини у банківській сфері є досить поширеним явищем в Україні. За останні 10 років такі види зловживань зазнали суттєвих змін у структурі та способах їх вчинення. З метою визначення особливостей, якими характеризуються ці види посягань, необхідно першочергово надати точні формулювання понять: «банківська діяльність» та «банківська система». Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [3].

Банківська система - сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Банківська система включає Центральний банк, мережу комерційних банків і інших кредитно-розрахункових центрів. Центральний банк проводить державну емісійну і валютну політику, і є ядром резервної системи. Комерційні банки здійснюють усі види банківських операцій. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень закону «Про банки і банківську діяльність». Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття

банком статусу спеціалізованого. Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій [4].

Найбільш, на нашу думку, найбільш точне визначення поняття: «злочини у сфері банківської діяльності» відображене у положеннях Методичних рекомендацій Генеральної прокуратури України «Щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються з використанням банківських послуг та технологій», відповідно до змісту яких: «злочини у сфері банківської діяльності – це корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, вчинені з використанням певних кредитно-банківських операцій, уповноваженими на їхнє здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами» [5].

Розглядаючи структуру злочинності у банківській сфері, необхідно відмітити досить різні види злочинів, які пов'язані зі зловживаннями в цій галузі: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 Кримінально кодексу України (далі КК), незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнання для їх виготовлення (ст. 200 КК), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК) і т.п. Особливу увагу необхідно звернути на деякі розповсюджені кримінальні правопорушення, наприклад, шахрайство (ст. 190 КК), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст.191 КК), а також інші злочини, що мають специфічні для розрахунково-кредитних операцій ознаки. Злочини у банківській сфері є досить різноманітними і охоплюють склади, передбачені різними розділами КК України.

Так звана «білокомірцева злочинність», а саме: злочини, вчинені у фінансово-кредитній системі, складає близько 1-1,5 % від загально-кримі-

нальних злочинів та 10-15 % - у структурі економічних правопорушень. Упродовж 2013 року на території Києва зафіксовано 72 випадки несанкціонованого доступу до системи «клієнт-банк». 4-м особам пред'явлено підозру про вчинення кримінального правопорушення та щодо 2-х осіб матеріали вже направлено до суду. Що ж стосується статистики карткових шахрайств, то за період з 1 січня 2013 р. по 1 січня 2014 р. в столиці задокументовано 188 кримінальних правопорушень, за якими 8 осіб засуджено. На території Києва виявлено та вилучено 13 скімінгових пристроїв, які встановлювались у більш ніж 90-та випадках. Кількість злочинів у кредитно-фінансовій сфері складає: впродовж 2012 року - 470, 2013 року - 1315, на початку 2014 року - 50 кримінальних проваджень. У 2013 році за вказаною категорією кримінальних правопорушень пред'явлено повідомлення про підозру 1066 особам, 996 матеріалів направлено до суду [6].

Значна кількість зловживань у банківській сфері вчинюються саме під час проведення розрахунково-кредитних операцій. Найпоширенішими злочинами цієї сфери є шахрайства. Концентрація грошей як у готівковій, так і в безготівковій формі, різноманітність фінансових послуг та інструментів із різним рівнем захищеності та ліквідності, клієнтське поле, що розширюється, – усе це робить банківські структури привабливим об'єктом для кримінальних вторгнень та застосування шахрайських схем [7].

Правова оцінка шахрайства дається у КК України, де шахрайство визначається як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [8]. Такий злочин як шахрайство може вчинюватися з використанням банківських карток, а також бути пов'язаним із викраденням грошових коштів із банкоматів. Значна кількість таких злочинів вчинюються за допомогою кредитних карток, шляхом їх незаконного використання, платіжних квитанцій, підробних кредитних карток. Неприємний досвід спілкування з шахраями отримують

інтернет-покупці. Інформацію про покупки у всесвітній мережі викрадачі перехоплюють за допомогою вірусних програм. Окрім цього інтернет – продавці досить часто використовують подроби банківські платіжні документи, чужі паспорти. При цьому, вимагають попередню оплату за товар і чекають до тих пір, поки кошти не придуть на рахунок, після чого зникають, не висилаючи товар замовнику.

Надаючи характеристику злочинності у банківській сфері, варто зазначити, що банки можуть бути як об'єктами злочинних посягань, так і інструментами досягнення злочинної мети. Це обумовлює необхідність класифікації таких злочинів, що дозволить виокремити певні особливості їх вчинення та визначити рекомендації щодо їх попередження.

На нашу думку, та з урахуванням вже раніше проведених досліджень провідними вітчизняними та іноземними науковцями з цього питання, злочини, пов'язані з посяганням на майно та грошові кошти банку, кошти його клієнтів, або кошти суб'єктів підприємницької діяльності можливо класифікувати таким чином:

1. Злочини, що вчинюються не працівниками банківських установ, а іншими особами: шахрайство (ст. 190 КК); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК); виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК).

2. Злочини, що вчинюються службовими особами банку: привласнення, розтата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); легалізація (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом (ст. 209 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); розголошення комерційної, банківської таємниці (ст. 232 КК); несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК); порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється (ст. 363 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК).

3. Злочини, що вчинюються організованими групами, до складу яких належать як сторонні особи, так і працівники банку: шахрайство (ст. 190 КК); порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (стаття 223-2 КК); несанкціоноване втручання у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК).

Окрім цього, залежно від виду банківських послуг виокремлюють: злочини, що вчиняються при проведенні розрахункових, кредитних, валютних операцій, операцій з цінними паперами тощо [9]. Очевидно, що вищезазначена класифікація не є вичерпною, оскільки злочинці постійно знаходять нові, все більш витончені способи вчинення злочинних посягань.

Злочини, що скоюються при проведенні розрахункових операцій є досить різноманітними. Насамперед вони обумовлені видами розрахунків: готівкові, безготівкові, з використанням електронних документів і т.п. Значне місце в структурі банківських злочинів займають крадіжки, що вчинюються безпосередньо співробітниками банківських установ (найчастіше – касирами, інкасаторами або охоронцями). Однією з актуальних

проблем сьогодення є викрадення грошових коштів із рахунків організацій та окремих громадян. Такі викрадення можуть вчинятися через підприємства торгівлі, що приймають банківські картки в якості засобів оплати. Вагома кількість злочинів з банківськими картками вчинюються під час зняття грошових коштів через банкомати.

Наприклад, у 2013 році в Україні 13 млн. гривень зникли з пластикових карток українців. Нацбанк пов'язує це з використанням банками застарілих технологій, зокрема, карток із магнітною смугою, замість сучасніших чіп-карток. У Нацбанку наполегливо радять підвищувати рівень безпеки платіжних систем. Зокрема, випускати картки зі спеціальним чіпом. Він, на думку експертів, підвищує захист від незаконного втручання [10].

Один зі способів украсти гроші з картки – скімінг. Шахраї встановлюють на банкомати зчитуючі пристрої – скімери, які зчитують номер та пін-код. Далі картка дублюється і гроші міняють власника за лічені хвилини. Як варіант на банкомат прикріплюють мініатюрну відеокамеру, яка знімає руку, що вводить пін-код і робить запис у модуль пам'яті або передає його дистанційно на компютер шахрая. Загалом, у випадку дистанційної передпчі, шахрай знаходиться недалеко та приймає відеодані за допомогою ноутбука [11].

«Шиммінг» є однією з останніх вигадок викрадачів, одним із способів незаконного зняття грошей за допомогою використання тонкої плівочки схожої на скотч. Така плівка наклеюється на клавіатуру, а потім із неї зчитується необхідна інформація. Незвичайна клавіатура банкомата не викликає підозри, що значно полегшує завдання злочинцям.

Беручи до уваги різноманітність злочинів в банківській сфері, необхідно звернути особливу увагу на заходи попередження їх вчинення. Існують достатньо багато таких заходів, які класифікуються за різними критеріями. Так, Г. М. Міньковський класифікує заходи попередження за змістом і основним напрямом впливу, виділяючи: соціально-економічні;

організаційно-управлінські; ідейно-моральні; соціально-психологічні; медичні та психолого-педагогічні; технічні та правові заходи. Розглянемо деякі з таких заходів, вжиття яких, на нашу думку, сприятиме запобіганню вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності, а саме:

- необхідність ретельної перевірки персоналу перед прийняттям на роботу (наприклад, використання поліграфу);
- чітке дотримання працівниками банку єдиних стандартів документації та процедур;
- належна перевірка існуючих і потенційних клієнтів;
- належне забезпечення інформаційної безпеки з боку адміністрації та співробітників банківських установ (використання засобів технічного характеру з метою не допущення розповсюдження інформації, що може становити банківську таємницю в мережі Інтернет);
- нормативно-правове регулювання фінансово-кредитних відносин з боку державних контрольно-наглядових органів;
- посилення кримінальної відповідальності за злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності. Можливо, існує необхідність внесення до структури КК України статті «Незаконне отримання банківського кредиту». Беручи до уваги особливості кримінального законодавства України, випадки незаконного отримання кредитів загалом на практиці кваліфікуються як «шахрайство» за ст. 190 КК України. Однак, предметом шахрайства може бути як чуже майно, так і право на таке майно, а при отриманні кредиту йде мова про грошові кошти, а не про майно. Тому вважаємо, що грошові кошти не можуть предметом цього злочину.

Висновки. Очевидно, що банківська система знаходиться у зоні підвищеного ризику. Це обумовлюється тим, що практично вся банківська діяльність, починаючи від оформлення кредиту і, закінчуючи інкасацією грошових коштів є досить ризикованою. Значна кількість як зовнішніх так і внутрішніх загроз можуть завдати роботі банку, його співробітникам та клієнтам суттєвих втрат. Різноманітність злочинів, що вчинюються в цій

сфері, а також «яскравість» таких прикладів дозволяють постійно і ретельно досліджувати зміст розділів Особливої частини КК України. За умов що склалися, банки повинні систематично відстежувати наявність усіх видів загроз, вивчати можливості та шляхи їх попередження, вживати всіх можливих заходів щодо їх локалізації та нейтралізації шкідливих наслідків.

Список літератури

1. Матусовский Г.А., Буцан О.П. Проблемы формирования методики расследования преступлений, совершенных посредством расчетно-кредитных банковских операций // Проблемы законности. - Харьков, 1995. - Вып. 29.
2. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. - К., 1995. - 325 с.
3. Про банки і банківську діяльність. Закон України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
4. Банківська система. Електронний ресурс. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0.
5. Методичні рекомендації Генеральної прокуратури України: «Щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються з використанням банківських послуг та технологій». Протокол засідання науково-методичної ради при Генеральній прокуратурі України № 2 від 24.09.2008. – К., 2008.
6. Статистика злочинів. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://news.liga.net/>.
7. К.Фрумкін. Шахрайство та злочини у банківській сфері. Електронний ресурс. Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm.
8. Кримінальний кодекс України. Закон України від 01.09.2001 р. № 2341-

III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. № 25-26.

9. Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной системе и противодействие им. / УПП. М. ИНФРА. 1996. – С. 75–168.

10. Ваш електронний гаманець - під загрозою. Щомиті з нього можуть поцупити те, що нажите непосильною працею. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/kradizhok-groshey-z-kreditok-znachno-pobilshaye.html>.

11. Скімінг у банкоматах. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.chclub.ru/skimmingatm>.

Аннотація

В статье рассматриваются преступления, которые являются наиболее распространенными в банковской среде. Приводится классификация таких посягательств с учетом субъектов их совершения. Рассматриваются некоторые способы, которые практикуются преступниками при хищении денежных средств с пластиковых карт граждан. Приводятся предложения по предотвращению таких преступлений.

Summary

The article deals with the crimes, widely spread in the banking sphere. A classification of such infringements with regard to the subjects of their commission is given. According to the classification different persons (not officials of the bank establishment) can commit such crimes. Among such violations they distinguish: fraud; infliction of property damage by deceit or breach of confidence; making, storage, purchase, transportation, mailing, or bringing into Ukraine for selling purposes, or sale of counterfeit money, government securities or state lottery tickets; illegal actions in respect of remittance documents, payment cards and other means providing access to bank accounts, and equipment for their production; financial fraud; forgery in office. The classification also prescribes the cases when the officials of the bank establishment commit crimes. Among such crimes: misappropriation, embezzlement or conversion or property by malversation; legalization (laundering) of criminally obtained money and other property; financial fraud; disclosure of commercial and bank secrets; stealing, appropriation, extortion of computer information or acquisition of such information by fraud or abuse of office; violation of rules related to the operation of computer systems; forgery in office; taking a bribe. The third point of the classification prescribes the cases when organized groups consisting of the officials of the bank establishment and other persons commit crimes. Among such violations: fraud; willful interference with the operation of computers, computer systems and networks and so on. Some methods that are practiced by criminals with the theft of cash from plastic cards of the citizens are discussed. The proposals for the prevention of such crimes are presented.

